

UNG I ÅRHUNDREDETS BEGYNDELSE. 1891.

V/ Birthe og Knud Sørensen

Et Menneske har Rødder.

Magrethe Tjagvad Madsen, født i Kilde, Aulum sogn 1891.

Magrethe Tjagvad havde et rigt og spændende liv. Arkivet har modtaget arkivalier om en meget spændende dame, som kan tilskrive sig Landmandskone – Møllerkone og Syerske. Har været Kogekone i 30-40 år. Foruden at være meddeler til Herning Dagblad.

Vi vil her i denne beskrivelse lade Margrethe Tjagvad selv fortælle fra arkivets materialer om et langt liv på samme egn, i Aulum og Vildbjerg.

Mine forældre blev gift i 1886 og købte et hedelod på 20 tdr. land og et lille beboelseshus i Kilde i Aulum sogn. Ejendommen blev senere kaldt Nyholm. Der var kun pløjet lidt af heden, og huset var indrettet med stue og soveværelse med lergulv. Køkkenet med små piksten og bryggers med større piksten. Min storebror blev født 1888. Da han skulle begynde at gå, ville han gå og rykke i de små lyngtotter, der ville gå gennem lergulvet, men så blev der lagt bræddegulv i soveværelset, men for at spare blev der lagt cement yderst ved muren, (ca. tre kvarter). Vi fik først bræddegulv i stuen til min konfirmation i 1905. Der var ingen kakkelovn. I kammeret havde vi en bilæggerovn, der skulle fyres fra køkkenet. Og vi havde en storovn til at bage brød i med åben skorsten. Der blev al brød bagt.

Jeg tænker, jeg var 4 år, da der blev bygget ud til den ene side, så der var et kroghus, som vi sagde. Hertil brændte vi selv stenene i en teglovn på naboens mark. Der blev kørelade med høje portdøre, så vi

kunne køre ind med store kornlæs og når vognen var tømt, kunne vi køre helt igennem, der var porten lavere.

Det første år havde vi en stud og vor nabo havde også en, så lånte vi hinandens stude. Vi har også haft 2 stude selv, og vi har kørt med en stud og en ko, endog med to køer.

I 1900 fik vi en følhoppe, så blev der føl at sælge af, men til sidst beholdt vi føllet, så var vi rigtig kørende.

Skole- og ungdomstid.

Min skolegang i Kilde husker jeg også tydeligt. Jeg begyndte i 1898. Det var en lille skole. Jeg tror den blev bygget i 1895, før den tid var der en omvandrende lærer, der underviste i det yderste af sognene i de forskellige store gårdes storstuer. I skolen var der bræddegulv strøet med sand og lange borde med et bræt foroven til blækhus. Der var kun to klasser, den lille og den store, og man skulle gå 3 år i den lille og 4 i den store, men var man dygtig, så kun 2 år i den lille. Om vinteren, gik man så to dage om ugen og fire om sommeren. For de store var det omvendt. Vi havde ikke så mange fag.

Dagen begyndte med morgensang og trosbekendelse. Hver anden dag lærebog (Balslev) og hver anden dag bibelhistorie, (Nicolaj Nielsen). Ellers var der regning efter Chr. Hansens regnebog, læsning, skrivning, geografi, danmarkshistorie, diktat og hovedregning samt skønskrift. Vi skulle også synge, men læreren kunne ikke, så det blev ikke til noget. Vi regnede med favn, alen og fod og med pund, kvint og ort.

Det var kun drengene der skulle gøre gymnastik, thi det var ikke noget for piger. I det yderste hjørne af legepladsen var der et wc, med

Margrete står bag en mindre plejesøster mellem hendes far og mor. Ved siden af faderen står Margrethes 2 brødre Peder og Niels

et rum til drenge og et til piger og et til læreren (det hed et vandhus) dengang.

Tiden kom, hvor vi skulle gå til præst, og det faldt sådan at det var om sommeren, men det var der ikke tale om, at der kunne blive tid til, for så blev der for lidt tid til at arbejde der hjemme. Det blev derfor udsat til om vinteren, hvor jeg var fri for skolen. Det var to dage om ugen, og jeg skulle gå en lille mil, jeg var fra det første hold der blev konfirmeret i den nye kirke i Vildbjerg. Den blev indviet den 17. december 1905. Når jeg kom hjem fra skole, om vinteren fik vi fri kl.4, så skulle jeg karte 80 tejer. Først da kunne jeg lave lektier. Min fader bandt løb af halm og syede med pileris, der var flækket og marven skrabet af, og moder spandt garn. Min storebror skulle strikke.

Da jeg var 17 år, tjente jeg på landet et år den halve tid, altså hver anden uge, lønnen var 75 kroner, og det var arbejde både i mark, stald og hus. Jeg fik tuberkulose og kunne ikke magte så meget. Jeg hjalp til derhjemme og gik så i dagleje på nabogården til jeg blev gift i 1912. Her skulle jeg følge med i arbejdet sammen med de voksne, både i roer og høst. Der blev høstet med le (Hjølle) tre mand i rad. Forkarlen og førstepigen, andenkarlen og mig og til sidst manden selv og andenpigen. Man fik lært at binde neg i en fart, men siden fik vi høstmaskine, hvor manden sad, og på det andet sæde sad så forkarlen. De to stærkeste. Og vi skulle så løbe rundt og binde neg. Dette har været omkring 1906 eller 1907, men så kom de i tanker

4 generationer hos Margrethes forældre i Kilde. Margrethe holder en datter i hånden. Margretes far og mor står til højre, og hendes farmor sidder ved huset.

om, at vi skulle holde kl. 18. Det syntes jeg var midt på eftermiddagen. Når jeg så kom hjem, kunne jeg hakke vore egne

roer. Daglønnen var en krone om dagen. At skrabe i kartoflerne, en hel dag gav kun 50 ører.

Når vi fik middagsmad pillede vi selv kartoflerne og dertil fik vi mest almindeligt stegt flæsk med sovs i panden, som blev stillet midt på bordet, hvor vi kunne dyppe. Det var også fast skik, med boghvedegrød ved nitiden om formiddagen. Den kom næsten altid i marken til os. Vi spiste altid af samme fad. Når man var helt færdig om aftenen, fik vi også grød. Det var de store byggryn kogt i kærnemælk. De skulle koges et par timer og så pakkes ned i sengen. Blev der levnet, blev resten brugt sammen med brød i mælk til morgenmad

I min barndom og ungdom havde vi altid travlt til Jul. Så skulle vi børn altid blive i sengen, den dag vor moder skulle pudse kakkelovn. Vor faste dag til julebagning var den 22. December. Grovbrød og sigtebrød blev bagt på æ ovn, det vil sige, at det ikke var på plade. Hvedebrød, og rugkringler og småkager blev bagt på en plade og pebernødderne skulle sættes på plade. Så det var en travl dag for os alle sammen. Der blev ikke tid til middagsmad. Mor kogte grød af det rugmel, som vi havde levnet fra grovbrødet. Det blev kogt i mælk, selvfølgelig i centrifugemælk. Med sirup i grøden smagte det dejligt.

Vi slagtede næsten altid en gris til jul, man skulle have lovning på slagteren en hel måned forud, for det var en hel dags arbejde. Man skulle tidligt op om morgenen og have vandet i kog til at skolde grisen i. Når den så var skrabet ren for børster, blev den hængt op på en stige, hvor den skulle afkøles inden slagteren skulle skære i den. Så tog han indvoldene ud og rensede tarmene, både dem til blodpølse og dem til medisterpølse. Det tynde maveflæsk og lungerne blev

”krempt” sagde vi, det vil sige, at det blev kogt nogle få minutter for at blive mere fast, så det kunne gå gennem kødhakkeren, og derefter kom der godt med krydderier i. Det smagte så godt. Slagteren havde kødhakker med, for det var ikke almindeligt i hjemmene. Vi hakkede med vuggekniv på et hakkebræt, der blev hul i bunden. Skulle vi selv lave pølser, brugte vi et pølsehorn og trak tarmen over. Det var kohorn af forskellig tykkelse. Det var et drøjt arbejde, at proppe i.

Når vi havde slagtet, skulle vi have dem, som vi kom mest sammen med til spisning. Det skulle være medens kødet endnu var ferskt. Vi kogte noget og satte det i krukke dækket med fedt, så kunne det holde sig længe. Resten skulle i saltkarret. Den gang var der flæsk på grise. Det var daglig kost med stegt flæsk. Jeg husker også, at nogle kørte til havet, så delte vi. Der kom ofte en fiskemand rundt, for at sælge fisk, så vor mad kunne blive afvekslende. Kaffe lavede vi ikke som nu, vi havde en kedel med vand. Når det kogte, kom bønnerne i og grumset sank til bunds. Så var det kaffe. Jeg husker hvor glad mor blev, da min far engang kom hjem og forærede hende en tragt kande med pose i til bønnerne. Dem brændte vi for øvrigt selv i stegepanden og malede dem på kaffekværnen.

Jeg har aldrig haft dukker at lege med. Om vinteren havde vi Billedlotteri og så kunne vi vinde garn eller tvist, lære at strikke en 10-12 masker frem og tilbage. Og når vi kunne begynde at karte tejer, var der altid nok at tage fat på. Om sommeren når vi fandt sten med hul i, blev den til en ko, når vi bandt en snor i. Og vi satte sten op til kobåse. Kørerne skulle så på græs og de skulle flyttes. Til andre tider fik vi lov at gå til naboskellet, hvor vi legede med naboens børn.

I min barndom havde vi hverken fjeder eller luftmadrasser i sengene. Nej! Det var halm. Til hver søndag skulle det så rystes godt op. Der blev så lagt, hvad vi havde, et gammelt dynebolster eller lignende og

stoppet godt ned. Det kaldte vi ”bræssel” og så underdyne ovenpå. Den var måske stoppet med hønsefjer, det kunne godt blive noget klumpet. Jeg kan da huske, vi plukkede selv hønsene. Vi fik nyt halm i sengene hver sommer.

På de større gårde havde de Julegilde, hvor der var dans, de skulle også spise. De kom ned i dagligstuen i hold, så mange der kunne være ved bordet. Så var der en eller to der spillede Violin. Jeg husker bedst, Jens Nørkjær fra Aulum, Kr. Vældkilde og Moust Hedegaard. Kr. Vældkilde var også vor slagter.

Disse gilder var jeg ikke med til. Jeg er fra et indremissionsk hjem. Vi besøgte gerne familien. Vi har altid haft et Juletræ, der blev pyntet med hvad vi selv lavede, om det så var vat, som vi Pillede i stykker, men der var ikke gaver under træet. Den allerførste jul, jeg kan huske, fik vi kun Risengrød, for det var de dyreste gryn. Ellers fik man mest byggrød eller boghvedegrød endog Kartoffelmelsgrød, hvor vi selv lavede kartoffelmelet. Det foregik på den måde, at de store kartofler blev skrubbet rene, og så sad vi rundt om et stort kar og rev kartoflerne på et rivejern. (man måtte passe på fingrene). Det hele blev så rørt op med vand og siet i et andet kar. Det der gik fra, kaldte vi mask, hvis der var urenheder blev de pudset af, de blev derefter tørret, gerne i solen. Det der så gik fra, blev røret op igen, det kunne altid bruges til at stive forklæder med. Nej vi havde altid nok at gøre, enten det var sommer eller vinter.

Vi besøgte også vore naboer og venner uindbudt og de besøgte os. Vi havde da altid Sigtebrød med smør at byde på. Vi skulle altid være forberedt på at der kunne komme nogen. Så sang vi tit et par sange inden vi skiltes. Andre gik sammen og spillede kort, og der fik de nok for meget af de våde varer. De unge som ikke dansede, legede på

andre måder, f.eks. to mand frem for en enke, banke Grålæder ud, kat efter mus og meget andet.

Jeg blev gift i 1912. Det var et rigtigt bondebryllup. Jeg var i lang sort kjole med myrtekrans på hovedet og langt slør. Det var før bilernes tid. Vi var 24 vogne, da vi var nær byen, kom Jens Nørkjær fra Aulum på sin motorcykel. Han stod af og trak hensynsfuldcyklen ned i grøften, for at hestene ikke skulle blive bange.

Margrethes bryllup

I den, tid var det skik, at vi skulle gå op og ofre på alteret to og to, først brudeparret og så hele følget, 2 kroner til præsten og 1 krone til degnen. Følget lagde vist kun det halve. Når vi så kom tilbage, stod skafferen i entreen og skænkede vin til hver (med småkage) inden de kom ind. Gæsterne havde alle været til frokost, før kirketid.

På den tid var der meget med ofring. Der blev sendt offersedler ud i sognet, de kom fra skolerne, hvor der ingen børn var på gården, skulle vi gå rundt med sedlerne. Ved barnedåb skulle gudmoderen med barnet på armen, samt faddere gå op og ofre på alteret. Der var også noget med Kirkegangskone. Den første gang man var i kirke efter barsel skulle både mand og kone, gå op og ofre. Der var en salme i salmebogen, der stod for kirkegangskone, men

den står der ikke mere. Mine svigerforældre var udvandret til Amerika, på den måde, at først var manden rejst derover, og da han efter tre års forløb havde tjent penge nok til endnu en billet. Blev den sendt hjem til Vinding og næstefamiliemedlem kunne rejse. Således udvandrede familien ad flere omgange. Min mand Mads Tjagvad Madsen, vendte tilbage til Danmark i 1911 og købte Kilde Mølle, hvortil jeg kom som husbestyrerinde. Bag møllen ses, huset som blev vort hjem frem til 1927.

Min mand havde Vindmøllen på Kilde bakke vestlig i Aulum. Det var med kludesejl og ikke med vindrose, men med gammeldags krøjeværk, hvor man skulle stå og trække i et tov for at trække den op i vinding. Det var ikke altid sjovt, når sejlene blev rullet sammen våde, og det så samtidig frøs. Så var de ikke til at pille ud. Min mand har mange gange kravlet op i vingerne med kogende vand og hældt på, så han kunne

pille sejlene ud.

UDEARBEJDE

Jeg havde ikke noget arbejde, og der gik 5 år inden vi fik børn. Så jeg syede for folk. Jeg havde lært en lille smule. Men så skulle der være Telefoncentral, og den blev lagt i vores hus. Det var den gamle med håndsving, og vi skulle selv finde ud af de forskellige centraler som vi skulle igennem, for at komme til abonnenterne, og var den sidste

optaget, måtte vi begynde forfra. Der var ikke nattevagt for vi lukkede kl. 20. Selvfølgelig svarede vi da, hvis vi var hjemme. Vi blev også kaldt op om natten, hvis der var brug for en doktor. Vor løn var 150 kr. om året, plus lidt ekstra, hvis vi svarede efter lukketid.

Det var i 1916, der blev oprettet så mange små centraler. Der kunne oprettes en central, hvis der var 10 abonnenter og det blev så i, Sinding, Ljørring, Kilde, Vejvad og Rødding.

Under 1. Verdenskrig kneb det tit med forskellige varer. Vi fik mærker på mange ting, bl.a. petroleum. Mange fik karbidlamper, det undgik vi, fordi vi havde telefoncentral. Vi fik ekstra tildeling, så det gik an. Vi havde også en forseglede kodebog, som kun måtte åbnes under krigstilfælde. Den fik vi heldigvis aldrig brug for. Vi fik karbidlygter til cyklerne, de kunne kun lyse når man kørte, så hvis man standsede i mørket, var det mørkt. Uha!

Efter 1. verdenskrig blev det ikke så godt at være møller. Folk måtte ikke fodre deres korn op, og gårdene begyndte at få Husmøller Så der blev for lidt at tjene. Derfor flyttede vi, og fik en gammel gård i Tiphede, som grænsede op til Nørre Omme skel. Det er over 100 år siden, at en ungarl købte 100 tdl. Land hede der. Han boede først i en jordhule, for derefter i det små at bygge hus. Han var fra Najbjerg. Hans yngre søster bar mad og øl ud til ham. Øldunken fik reb på og så slæbte hun den op over bakkerne. Nu er ejendommen ikke så stor, for i 1925 byggedes Statsejendom med 20 tdl. Og ham vi købte af, beholdt 20 tdl. til at bygge på i 1928. Heraf en del plantage.

Da vi boede ude på gården, hjalp naboerne også hinanden. En af naboerne mistede sin kone, og han kunne ikke tænke sig at få en kokekone. Derfor gik han til de nærmeste nabokoner, om ikke de

kunne og ville hjælpe. Det ville de, hvis de måtte gå hen og få mig med. Det lovede jeg så, og det gik godt. En tid efter kom der så en til mig, og ville have mig til at lave mad til et bryllup. Men jeg sagde nej, jeg har aldrig lært noget eller været på højskole, men han blev ved så længe, at jeg til sidst, lovede at komme. Jeg tog derover to dage før. Den første dag skulle jeg bage brød og småkager. Den anden dag skulle maden ordnes. Vi lavede jo alt selv, både kød og melboller. Og på gildedagen og formiddagen efter skulle alle, som havde hjulpet, spise sammen. Med lidt familie tror jeg vi var 35-40 stykker. For sådan et gilde havde jeg tjent, siger og skriver 12 kr., og det var i 1931. Og så var spillet gående. De kom alle vegne fra for at få mig til at lave mad. Jeg kunne lide det, det var altid spændende. Jeg kan ikke huske dem alle, men nogle glemmer man jo aldrig, fordi

Dette er vist et firkløver, som mange vil huske fra festlige lejligheder som her, hvor der koges suppe til bryllup i Timring missionshus. Fra venstre står Marie Stampe, Anna Najbjerg, mig selv og Kirstine Andersen.

der var noget særligt ved dem. Det blev jo moderne, at indbyde i avisen, Og gæsterne behøvede end ikke at melde sig, men jeg spurgte altid, hvor mange de kunde tænke sig, at der kom. Så jeg havde den skik at lave mad til 25 flere. Jeg ville have nok. Til frokost indbød de gerne. Jeg spurgte hvor mange. De mente godt 40. Det skulle være så fint og godt, som jeg kunne lave det. På hotellet lånte jeg deres fine fade og ting, og jeg kunne få nok af råvarer til at lave mad af. Da opvarterne kom, spurgte de om, hvor mange de skulle dække til. Jeg bad dem dække til 50. Det er ikke rart at skulle ind med ekstra tallerkner. Da fadene var blevet pyntet, kom skafferne ud i køkkenet med besked fra Sølvbruden, at nu var gæsterne kommet. Jeg sagde, at nu var maden færdig, og man kunne byde til bords.

Så glemmer jeg aldrig, at han kom ud i køkkendøren og sagde.” Nu er bordet fuldt og der står stadig 25 gæster uden plads” Hvordan jeg så ud, ved jeg ikke, men jeg sagde: ” Nu får i maden til dem der er, og så dækker vi et bord ved siden af til resten, og når fadene har været rundt ved det første bord. Kan i sætte resten på det andet bord. Jeg vil altså ikke have fadene ud og lave dem om”. Lidt gal var jeg nok, for hvem fik skylden. Men jeg vidste at der var mad nok, og jeg lovede, at skælde ud når de kom fra bordet, men den tak er jeg aldrig kommet af med endnu, for da man gik fra bords, kom Sølvbruden hen og omfavnede mig, for så godt og pænt det var. Jeg fik kun sagt, at de skulle have været ved bordet, på en gang. Men hun svarede, at det gjorde ingen ting, for der var jo mad nok.

